

BIRHER NÁNDOR

habilitált egyetemi docens (KRE ÁJK)

A MAGYAR–VATIKÁNI KAPCSOLATOK TRIANON IDEJÉN, EGY FUTÁRJELENTÉS ALAPJÁN – CSISZÁRIK JÁNOS

Az embereket talán nem teljesen véletlenül hozza össze a sors. Azon túl, hogy „Similis simili gaudet” van valami több is, ami összetart embereket, közösségeket, akár történelmi távlatokban is. A magam részéről nagyon büszke vagyok rá, hogy abba a közösségbe tartozom, amelynek tagja, valamiképp atyja, Stipta professzor. Érdekes társadalmi-hálózatelméleti kérdés, hogy a karizmatikus személyek hozzák-e létre az erős közösségeket, vagy az erős közösségek termelik ki magukból a karizmatikus személyeiket?¹ Akár így, akár úgy, nagyon jó látni, hogy igenis vannak hiteles, tudós, a minőség iránt elkötelezett, korszakokat meghatározó jogászok az akadémiai szférában, akik nagy tudatossággal, figyelemmel és szeretettel a „helyes irányába” terelik a következő generációk gondolkodását.

Úgy vélem mindenképp érdemes egy izgalmas történelmi példán keresztül felvillantani, milyen hálózati kapcsolatok alakítják-formálják egy adott kor történéseit, mennyit számítanak az emberi kötődések, barátságok, személyes élmények.

Pontosan Stipta professzor úr jóvoltából vehetek részt egy kutatásban,² ahol a közép-európai kapcsolatokat vizsgáljuk a trianoni békeszerződés idején. Ennek a kutatásnak egyik részeredménye, hogy egy másik kiváló kollégám, Bertalan Péter által először publikált útinapló elemzése rávilágított azoknak a kapcsolati rendszereknek a jelentőségére, amelyek bepillantást engednek a vatikáni diplomácia nehéz helyzetébe a vizsgált időszakban.

1. Egyházpolitikai bonyodalmak az I. Világháború után hazánkban

Jól látható, hogy Róma, beleértve a Vatikánt is, nem csak történelmi központ, hanem a kapcsolati rendszerek központja³ is, a katolikus egyház szempontjából. Éppen ezért van nagy jelentősége azoknak a személyes barátságoknak is, amelyek bizonyos döntési helyzetekben létfontosságúak lehetnek. Ilyen kapcsolati hálóval rendelkezett az I. Világháború idején, az első Egyházi Törvénykönyv megalkotásában nagyon aktívan részt

---

1 BIRHER Nándor – Bertalan Péter: *Hálózatokban*. Veszprém, Oktker-Nodus Kiadó, 2016.

2 „This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0419.”

3 VRANA, Vladimír: Roman diplomacy in ancient Rome. *Glossa Iuridica*, 2021, 8(3), 123-140.

vevő, későbbi esztergomi hercegprímás, Serédi Jusztinián,⁴ de az ő kortársa, a Monarchia diplomatája, választott püspök, Csiszárík János is. A legutóbbi időkben publikálta Bertalan Péter Csiszárík naplóját,⁵ amelyet egy rövid futárútjáról készített 1924 július 8-a és 24-e között, amiből a vatikáni út július 16-ig tartott. A rövid idő alatt, amelybe a hosszú utazást is bele kell érteni, több mint harminc találkozást bonyolított le Csiszárík, mindegyiket a céljának megfelelő kontextusba építve. Ahogy a naplóból kiderül, a küldetés lényege, hogy Papp Antal⁶ görögkatolikus püspök lemondását megakadályozza, de legalábbis a vatikáni diplomácia működéséről a püspökkel, és az egyházmegyék területi vonatkozásaival kapcsolatban, részleteket tudjon meg.

A görögkatolikus családból származó Csiszárík egyébként már korábban is sokat foglalkozott a görögkatolikusok kérdésével, ill. igyekezett képviselni a magyar érdekeket a görögkatolikusságon belül is.

Csiszárík küldetésének érezte, nehogy a görögkatolikusokon keresztül, akár az anyaországban, egyfajta „elszlávosodás” és az ortodoxiához való túlzott közeledés kezdődjön, az ószláv liturgikus nyelv bevezetése miatt.⁷ Ebben a küzdelemben volt nagyon nagy szerepe a görögkatolikusok mindenkori püspökének is, így tehát érthető Csiszárík elkötelezettsége, amelyet a római útja során tanúsított.

Hogy az útinaplót megértsük, tudnunk kell, hogy Papp Antal 1912-ben került a munkácsi püspökség élére, ill. ugyanebben az évben létesített Hajdúdorogi Egyházmegye apostoli kormányzója is lett. Trianon után azonban a kárpátaljai területek Csehszlovákiához kerültek. Papp Antal nem volt hajlandó az állami hűségesküt letenni, továbbá a csehszlovák állam is mindent elkövetett, hogy megnehezítse a katolikusok, görögkatolikusok, különösen is a magyarok életét. Papp maga is elment a pápához, hogy a magyar szempontok mellett érveljen, de mindez eredménytelen maradt, így kénytelen volt elfogadni a pápa döntését az áthelyezésével kapcsolatban.

1923-tól viszont, valamelyest (1925-ig), rendeződtek a vatikáni-csehszlovák kapcsolatok, a frissen létrejött diplomáciai viszony egyik első következménye lett, hogy a pápa, XI. Piusz, Marmaggi nuncius tevékeny részvételével rendezni kívánta a szétszabdalt egyházmegyék helyzetét. Mindez azonban nem kedvezett a magyar politikának, de ennek az eseménysornak lett az eredménye, hogy 1924. június 4-én a pápa dekrétumban

---

4 CSÍKY Balázs – SERÉDI Jusztinián: *Magyarország hercegprímása*. Collectanea Studiorum Et Textuum Classis I, vol. 3, Budapest, MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, 2018.

5 BERTALAN Péter – CSISZÁRIK János: Egy vatikáni diplomata naplója. *Lymbus, Magyarságtudományi Forrásközlemények*, 2020, 18, 780.

6 Papp Antal 1912. április 29-én lett munkácsi koadjutor püspök, ugyanezen év október 12-én pedig püspökké szentelte Drohobeczky Gyula. XI. Piusz pápa 1924. júliusában az újonnan alapított Miskolci apostoli exarchátus kormányzójává nevezte ki.

7 PIRIGYI István: A miskolci apostoli exarchatus története. <https://www.byzantinohungarica.com/index.php/tortenelem-01/pirigy-istvan-a-miskolci-apostoli-exarchatus-tortenele> (2021. 08. 06.)

küzikői címzetes érsekké nevezte ki Papp Antalt (aminek a tituluson kívül lényegében semmi jelentősége sem volt), továbbá a magyar területeken Apostoli Kormányzóságot hozott létre, ahol 1924. július 01-i hatállyal Papp Antal lett az apostoli kormányzó.

Mindez azt jelentette, hogy az egyházmegyék határainak az új országhatárokhoz való igazítása megtörtént, ráadásul a magyar kormány megkérdése nélkül. A magyarok természetesen mindent elkövettek annak érdekében, hogy a helyzet ellen tiltakozzanak, megpróbálták Papp Antalt minél tovább a Csehszlovák területek püspöki székében tartani, vagy legalább azt elérni, hogy a püspököt látványosan kitoloncolják Csehszlovákiából. Végül 1925 szeptember 11-én történt meg a kitoloncolás kellő erődemonstráció és sajtóvisszhang keretében.

2. Csiszárík János útinaplója – találkozás a pápával

Csiszárík ebben a bonyolult helyzetben próbálta megmozgatni a saját kapcsolattrendszert Papp érdekében, azonban jelentősebb eredmény nélkül. Érkeztékor Rómában a magyar diplomácia legjava fogadta, köztük Serédi is. Viszonylag hamar a pápa, XI. Piusz is lehetőséget biztosított egy találkozóra. A pápa 1924. július 12-én délben kedvesen beszélgetett Csiszáríkkal a magyar agráriumról továbbá a fejlett öntözési technikáról, sőt a beszélgetés elején rögtön meg is jegyezte, – a napló szerint –, a fogadás megköszönésére reagálva: „Szívesen tettem azokra való tekintettel is, akiket ön képviselt.” Ami alatt nyilvánvalóan a magyar kormányra célt. ⁸ A lényegi, politikai kérdéseket viszont olyan nyilvánvalóan kerülte, hogy Csiszárík még csak kérdezni sem mert.

Meg kell jegyezni, esélye sem volt Csiszáríknak, hiszen a pápa XI. Piusz, maga is diplomata, 1919-ben lengyel nuncius, és egyházbíboros doktor volt. Jól ismerte a Felső Sziléziai és Porosz helyzetet, ⁹ a konfliktusok súlyosságát. Egyházi tevékenységét az I. Világháború után a béke helyreállításának teológiai vágya és a konkordátumokkal való jogi rendezés jellemezte. ¹⁰ Mindezt professzionális diplomáciai érzéssel végezte, így nem igazán hagyott lehetőséget annak, hogy rövidtávon a személyes preferenciák irányítsák döntéseit.

Csiszárík következő beszélgetőpartnere a diplomáciai kapcsolatokért felelős egyházbíboros, világi jogász, bíboros-diplomata Francesco Borgongini-Duca volt, aki később a Lateráni szerződés ¹¹ előkészítéséért is felelt. Jól kivehető a szavaiból, hogy az egyházi

---

8 BERTALAN–CSISZÁRIK i. m. 780.

9 A korabeli német helyzetről: ŠTENPIEN, Erik: Peace conference in Paris and negotiations with Germany in 1919. *Glossa Iuridica*, 2021, 8(3), 63-83.

10 A II. Világháború kitörése előtt pedig egyértelműen ráirányította a fasiszta és kommunista diktatúrák veszélyeire a figyelmet, 1937-ben a *Mit brennender Sorge*, (1937. március 14) és a *Divini Redemptoris* (1937. március 19) enciklikákkal.

11 A Szentszék és Olaszország között létrejött 1929. február 11-i államszerződés (Trattato Lateranense) ami biztosítja a Szentszék számára a teljes függetlenséget (Vatikánváros létrehozása, Szentszék nemzetközi szuverenitása). A Szentszék ezzel együtt elismeri, hogy a

érdekeket a nemzeti érdekek elé helyezi. A vele folytatott beszélgetésben vetődött fel, hogy a vitatott birtokkérdésekben¹² az érintett püspökök közösen döntsenek az államok bizonyos háttérbe szorításával.

„Részemről – mondotta Msgr. Borgongini – már rég azon gondolkodom, hogy az érdekelt püspökök e kérdés megoldásának céljából közös bizottságba tömörüljenek a Szentszéknek és megbízottjának elnökletével. Ezt azonban, tette hozzá, a kormányok aligha fogják elfogadni.” „A mi kormányunk – mondtam – nem hiszem, hogy ez ellen kifogást tenne.”¹³

Az egyeztetések során mindenképpen igyekezett a vatikáni diplomácia a megegyezés irányába terelni a birtokkérdéseket. Természetesen a módszerük, – ahogyan azt Bertalan Péter megfogalmazta – az „üzenek, nem parancsolok” diplomáciai módszer volt.¹⁴

Jól jellemzik mindezt a bíboros elköszönő szavai is: „Mikor az egyik végén húzom, a másikon szakad.” „Gondolkodni kell róla, mondotta Msgr. Borgongini, nehéz lesz a megoldás.” Azután hozzátette: „A cseheknek ismételten megmondottuk, hogy míg a birtokkérdést nem rendezik, új beosztásról szó sem lehet.”¹⁵ Még volt egy később lejegyzett állítása is Borgonigni-nek, amely szerint a csehek beleegyeznének abba, hogy a kassai püspök, a magyar Fischer Colbri Ágoston, a helyén maradjon.

Ehhez képest természetesen ellentmondásos, és magyar szempontból kedvezőtlen döntés született a határon kívül rekedt magyar hívek és területek, így Papp püspök vonatkozásában is. A napló többi részéből azonban jól látszik, hogy a Vatikánnak nem igazán volt mozgástere. A vatikáni diplomácia is belekényszerült abba a számára is hátrányos játéktérbe, amit a békeszerződések jelentettek.

A helyzetet jól érzékelteti az 1922 karácsonyán kiadott, XI. Piusz első enciklikájának, az *Ubi arcano Dei consilio*-nak néhány sora:

„A mindennapi kötelességeinkhez sok rendkívüli is társult, mint például azok a legfontosabb ügyek, amelyek már megválasztásunk előtt is jó előre haladtak a megoldás felé, és amelyeket sietve kellett befejeznünk, amelyek a szent helyekkel kapcsolatosak voltak, amelyek magának a kereszténységnek a jólétét érintették, vagy ilyen volt a katolikus világ legfontosabb egyházmegyéi közé sorolt egyházmegyék helyzete.”

„Egy dolog ma már biztos. A Nagy Háború befejezése óta az egyének, a társadalom különböző osztályai, a föld nemzetei még nem találták meg az igazi békét.”

A pápa tisztában volt tehát azzal, hogy az áhított békétől még nagyon messze volt a világ. Érzekelte azt is, hogy az egyes nemzeti érdekeken túl, az egész emberiség békéjének érdekében kellett működnie.

„római kérdés” véglegesen és visszavonhatatlanul megoldódott, azaz lemondott az Olasz Királysággal szembeni követeléseiről.

12 Jelentős kérdés volt a „külföldre” került egyházi birtoktestek, és a belőlük származó javadalmak sorsa.

13 BERTALAN–CSISZÁRIK i. m. 782.

14 Uo. 778.

15 Uo. 782.

Csiszárík következő beszélgetése a „bíbornok államtitkárral” Gasparrival történt. A megbeszélés kevésbé tűnt barátságosnak, sőt rögtön azzal kezdődött, hogy a bíboros emlékeztette Csiszáríkot arról, hogy „azok a szép idők már elmúltak”.

Ezzel szemben más nemzetek képviselői büszkén mentek az államtitkár úrhoz. „Míg soromra vártam a bíbornok államtitkár előtermében, a lengyel ügyvivő, a holland követ és a cseh követ haladtak el mellettem. Az utóbbi önérzettől dagadó mellkassal és Napóleon-pózban. Pedig nem is tudta, hogy Csonkamagyarország egyik igénytelen papja mellett haladt el.”¹⁶ Gasparri viszont bizonyára tisztában volt azzal, hogy milyen időpontokra hívta az egyes vendégeit.

Érzelmes, hogy Csiszárík reputációja erősen csökkenőben volt, éppen ezért jött el az ideje annak, hogy inkább Serédit helyezték előtérbe – a magyar kormány oldaláról is – a tárgyalások során. Gasparrinál ugyanis Csiszáríknak, aki a korábbi konzervatívabb irányt képviselte, szinte semmi esélye sem volt, ellentétben a bíboros államtitkár közvetlen barátjával, Serédivel, akivel együtt készítették az Egyházi Törvénykönyvet.

Természetesen az államtitkári megbeszélésen sem tudta Papp püspök ügyét előhozni Csiszárík. Az egyetlen, ami eredmény volt – legalábbis Csiszárík jóérzése szempontjából –, hogy félórát meghaladó előszobai várakozás során beszélgetett a bíboros titkárával, aki magasztalta a németeket, lekicsinyelte a franciákat és a nagy-Lengyelországot, ill. nagy-Romániát múltó alakzatoknak nevezte. Finom jelzés ez arra nézve, hogy új érdekhálók szövődnek a jövőben. Utalt mindez arra is, hogy a vatikáni diplomácia is erőteljes politikai átrendeződésre, revízióra számított. Ennek fényében igyekeztek a döntéseket minél tovább halasztani.¹⁷

3. Csiszárík János útinaplója – találkozás a barátokkal

Miután lezajlottak a „vatikáni” megbeszélések, Csiszárík a saját baráti körével beszélgetett, jórészt inkább csak panaszkodott nekik. Bizleti bíboros és György bajor herceg „megértőek” voltak vele, sőt még postásként is alkalmazták, hogy egy „rém nagy” kalapskatulyában nászajándékot vigyen József Ferenc főherceg úrnak.

A Frühwirt bíborossal (jelzés értékű, hogy a német bíborost az Anima német kollégium két egyszerű szobájába költöztették át éppen korábbi rezidenciájáról, amíg méltóbb elhelyezést nem kap) folytatott beszélgetés Csiszárík diplomáciai küldetése szempontjából ugyan már lényegtelen volt, de jelezte, hogy a magyar érdekeket képviselő érdekszövetségek 1924-re jelentősen meggyengültek, ellenben kiépültek a győztesek érdekkörei. Jól foglalja ezt össze a következő idézet: „Csakhamar rátértünk a Papp-féle ügyre, a bíbornok úr, aki a magyarországi görögkatholikus apostoli adminisztrátorságról semmit sem tudott, szomorúan mondotta a Papp eltávolítására célzva: „Fájdalom, nem tudtam megakadályozni, de nagy aggodalommal nézek az esetleges fejlemények elébe. Ismerem a ruthén kérdést

---

16 Uo. 783.

17 BIRHER Nándor: A jog és a vallás normarendjei Trianon idején. *Glossa Iuridica* 2021, 8(3), 141-160.

Galiziából, hol hosszabb ideig időztem annak idején. Nagyon bánt, hogy így történt, nem rajtam múlt, viszont igaz, hogy a vatikániaknak nagyon nehéz volt a helyzetük. Másfél év óta járt a nyakamra a cseh követ. A Vatikánba még fokozottabb buzgalommal szaladgált ugyanebben az ügyben. Bíbornok társaimhoz szintén. A vatikániak helyzetét súlyosbította az, hogy koncentrikusan dolgoztak Papp ellen cseh részről. Egyfelől a cseh követ, másfelől Marmaggi nuntius úr, ki egészen a csehek kezében van. Ismételten hangsúlyoztam a magam részéről a cseh követ előtt, hogy a Szentszék csak kánoni okból távolíthat el püspököt, ha a püspök önként le nem mond. Papp püspöknek pedig nyíltan megmondtam, hogy ne mondjon le. Marmaggi nem is független ember, még saját lakása sincsen. A herceg érseknél lakik, a csehek fenyegetésekkel befolyásolják. Komplikációkat helyeznek neki kilátásba, mire aztán Marmaggi meghátrál és a kedvük szerint cselekszik. A Papp-ügyben különben ez volt az ütőkártya: A cseh követ kormánya nevében a legutóbbi időben folytonosan azt hangoztatta, hogy a csehek mindaddig fogják a schizmatikus mozgalmat támogatni, míg a Szentszék Pappot el nem távolítja. Mihelyst ez megtörténik, a cseh kormány megvonja a schizmatikusoktól a támogatást.”¹⁸

Az már csak a sors iróniája, hogy miközben Csiszárík Rómában tartózkodott a romániai tárgyalások is befejeződtek a konkordátummal kapcsolatban,¹⁹ amelyet a Messaggero napilap meg is írt. Sajátos, hogy ezekről a tárgyalásokról sem kapott semmiféle bennfentes hírt a magyar küldött.

A magyar követ a Messaggero cikk megjelenését követező napon villásreggeli keretében próbálta megtudni, hogy az elfogadott konkordátum szöveget hogyan lehetne megszerezni. Kiderült: valószínűleg sehogy.

„Gróf Somssich, mikor érkezésem után villásreggelire hívott meg, azt kérdezte tőlem, hiszem-e, hogy a bíbornok államtitkár a konkordátum-tervezetet aláírás előtt nekünk meg fogja mutatni. Azt válaszoltam, hogy igenis magam sem hiszem, de azért kérnünk kellett, mert nem volt szabad a kérés teljesítését teljesen kizártnak tekinteni. Különösen, ha a háború előtt kötött szerb konkordátum féle analógiát idéztük emlékezetünkbe.”²⁰

Világosan látszik, hogy a magyar diplomata és szűkebb kapcsolati rendszere folyamatosan fennakadt a vatikáni ellenálláson. Ezt erősíti meg a jezsuita generális Ledochovsky (aki már csak páter Bangha miatt is érzékeny a magyar kérdésre) és különösen is a csak 1935-től bíborosi rangra emelt tisztviselő, Nicola Canali is. Canali X. Piusz pápa mellett volt államtitkár-helyettes, azonban 1924-ben az ő „szép időszaka” is éppen elmúlnak tűnt. Canali pontosan bemutatta, hogy jelenleg a bíboros államtitkár Gasparri, és közvetlen környezetében van minden döntés a térség sorsát illetően.

„Canalival teljes bizalommal beszélhettem. Mikor azokat a visszahatásokat ecseteltem, melyeket nálunk a Szentszéknek bizonyos intézkedései szülnek, azt mondotta, hát biz ez

---

18 BERTALAN–CSISZÁRIK i. m. 787-788.

19 BIRHER Nándor: *A Vatikáni politika elemei az I. világháború után: enciklikák és kollégiumok.* In: ŠTENPIEN, Erik (szerk.): 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, 22-32.

20 BERTALAN–CSISZÁRIK i. m. 789.

nagy baj, szinte szerencsétlenség. A legnagyobb baj az, hogy alig lehet rajta segíteni. A bíbornokok közül az államtitkárt kivéve, senki sem kaphat bele a kormánykörök küllőibe. Mindent a bíbornok államtitkár és Borgongini intéz, a személyi dolgokat Pizzardo. Mégpedig mind a három édeskevés hozzáértéssel. De egyéb baj is van, már XV. Benedek óta készek a Vatikánban minden telhető, még elvi áldozatra is, ha arról van szó, hogy a külképviseletek számát eggyel gyarapítsák.” „Mikor az első francia követ a Pápához bemutatkozó beszédét intézte – folytatta Msgr. Canali –, akkor a követ intangible-nek jelezte beszédjében a régtől dívó és sérelmes kultusz-törvényeket és Ő Szentsége erre a beszédre, amelyet neki szokás szerint előzetesen bemutatnak, anélkül, hogy a francia követ emez impertinenciájára reagált volna, Franciaországnak dicsőítésével felelt. Nagy szomorúsággal voltam ennek a jelenetnek fültanúja. [...] Egy ízben egybegyűlt volt az egész diplomáciai testület, hogy a Bíbornok államtitkár úr elé járuljon. De jó, hogy magának nem kellett ott lennie, Msgr., néhány kiváló egyéniségtől eltekintve, teszem eltekintve az önök követétől, ki kifogástalan gentleman, rettenetes vegyes társaság ez. Hemzseg a journalisztáktól, ügyvédektől és nem egyéb nem igen gentlemanlike elemtől. És ez elé a társaság elé lépve, a bíbornok államtitkár gyönyörködve jelentette ki: Mit mondana Szent Péter, kit néhány szegény halász ember környezett, ha ezt a fényes gyülekezetet látná! A Vatikánban remegnek annál a gondolatnál, hogy a képviseletek száma megcsappanhat. És olykor készebbek érthetetlen áldozatokra is, csak hogy ez meg ne történjék. Franciaországon kívül Portugália és a Csehszlovák Köztársaság klasszikus példa erre. Minél vakmerőbbek a követeik, annál többet érnek el. [...] Mire Canali így folytatta: a cseh követ Pallier, úgy mondják szabadkőműves. Az engedékenyeket itt könnyen negligálják. Az előkelőség nem igen alkalmas eredmények elérésére. Hiába dicsekedett egy társaságban az Önök követe, hogy ő a legszebb követ a Szentszék melletti képviseletben. A kevésbé előkelők könnyebben boldogulnak. A cseh követ untalan a Vatikánban van, és nagyon gyakran keresi fel a congregációs bíbornokokat. Igaz a congregatiót (itt kétségtelenül a congregazione per gli affari stra-ordinarit értette) nagy ritkán hívják össze, de olykor a vatikániak mégsem döntenek egészen a maguk hatáskörében.”²¹

Az idézetből jól látszik, hogy a klasszikus, hagyományos, még az arisztokráciához kötődő kapcsolati hálók helyét átvették az „ügyvédek, journaliszták”, horribile dictu, „szabadkőművesek” a vatikáni érdekszférában is. Legalábbis ez volt a látszat a hatalomból kiszorultak szempontjából. Az viszont bizonyos, hogy a világi liberális mozgások jelentős hatást gyakoroltak a vatikáni diplomáciára. Ezzel együtt látható az is, hogy az operatív szinteken megjelent egyfajta ellenállás, amelyik annak a régi rendnek a visszaállítására törekedett, amit X. Piusz képviselt. Éppen emiatt fontos programja volt Csiszáríknak X. Piusz pápa sírjának meglátogatása. Naplójában alaposan részletezte a sírra elhelyezett virágok és gyertyák rendjét, továbbá kitért a pápa egy csodájának említésére is (amit egyébként pontosan Canalitól hallott).

Más kérdés, hogy sokkal gyakorlatibb volt az a politika, amelyet Gasparri patika mérlegen kimért diplomáciája jelenített meg, és amelyiknek az lett az eredménye, hogy a Csehszlovák megállapodás megkötése majdnem az első bécsi döntésig húzódott. Amint

---

21 Uo.

viszont lehetőség adódott, a vatikáni diplomácia egyértelműen és gyorsan foglalt állást a magyar egyházmegyék határai rendezésének kérdésében.²²

Jól érzékelhető, hogy a magyar diplomácia leginkább abban bízott, hogy a történelem kereke újra fordul, és visszatérnek a régi idők – legalábbis valami csoda folytán. Mindeközben azonban a vatikáni diplomácia leginkább az aktuális érdekek mentén igyekezett a kapcsolatait kiépíteni az újdonsült államokkal. Ezekben az egyeztetésekben a pápának viszonylag kevés szerepe és nyilvános beleszólása volt – legalábbis az alsóbb szintekről nézve.²³ Csiszárík és újabb beszélgetőpartnere Merry del Val bíboros megállapítják, hogy a pápa nem tárgyal közvetlenül ezekről a kérdésekről senkivel sem, így neki közvetlenül nem lehet szólni. Valójában azonban – figyelemmel a pápa enciklikáira is – a vatikáni diplomácia, minden szintjén aktív tevékenységet fejtett ki, a lehetőségei szerint.

Szintén a német egyházhoz kötődő kapcsolati rendszer jelentőségének változása bontakozott ki Hudal prelátussal, az Anima német papi kollégium rektorával folytatott beszélgetésből. Kiderült, hogy Papp püspök nem sokkal Csiszárík előtt járt már nála, és a segítségét kérte az ügyében. Ebből a beszélgetésből látszik, hogy Papp lemondása, és az egyházmegye éléről való távozása nem is volt annyira egyértelmű kérdés, hiszen megpróbáltak mindent elkövetni annak érdekében, hogy azt a legtovább halasszák. Szintén fontos adalék, hogy a püspök sorsát illetően már hónapokkal korábban meg lehetett a döntés, sőt az utódjáról is gondoskodtak.

„Pedig agenséül kért fel, mondotta Msgr. Hudal, mikor legutóbb itt járt.” És ki lesz az utóda? Valószínűleg Gebe nagyprépost, mondtam. „Most értem, mondotta Msgr. Hudal, mért mondták nekem már májusban az államtitkárságon, hogy Gebét, kit Papp püspök terjesztett fel, nem nevezik ki protonotáriusnak, mert magasabb előléptetésre van kiszemelve.”²⁴

Apró, ámde különösen 1925-től jelentőssé váló siker, hogy legalább a szerzetesrendek

---

22 „A vatikáni magyar ügyvivőt 1938. november 2-án kiballgatáson fogadta Eugenio Pacelli bíboros államtitkár, ahol szóba kerültek a felvidéki területek visszacsatolásával kapcsolatos kérdések is. Bár még nem volt ismeretes a döntőbíróssági határozat, Pacelli kijelentette, hogy az Egyház „élénken üdvözlí” a területi változást, mert jól ismeri a magyar kormánynak a Vatikánnal és az Egyház érdekeivel kapcsolatos álláspontját, amely „több mint megnyugtató” az átcsatolandó területek katolikusai szempontjából. Pacelli hangsúlyozta, hogy bizalommal viseltetik a magyar kormány iránt. A pozitív fogadtatás nem okozhatott meglepetést a csehszlovák kormány egyházellenes politikájának ismeretében. A bíboros államtitkár közölte, hogy a visszacsatolt részek természetesen régi egyházmegyéikhez kerülnek vissza, mivel azonban a csehszlovák *modus vivendi* formailag is kiszakította azokat régi kereteikből, csak a pápa újabb rendelkezése állíthatja helyre a korábbi jogállapotot. Pacelli különösen érdeklődött az esztergomi főegyházmegye gyarapodása iránt, és nagy örömét fejezte ki, hogy Serédi elvesztett területeinek jelentős részét vissza fogja kapni.” Salacz G.: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt i. m. 49., idézi: CSIKY Balázs, Serédi Jusztinián Magyarország hercegprímása, Budapest 2018, 228.

23 Ha viszont megvizsgáljuk a pápai enciklikák sorát, jól láthatjuk, mennyire naprakészen vett részt a diplomáciában XI. Piusz.

24 BERTALAN–CSISZÁRIK i. m. 794.

vontakozásában sikerült az elsődlegesen katolikus és a liberális-huszita cseh érdekek megosztása Csehszlovákiában. Ennek eredménye az, hogy a ferencesek a magyar Buttkay Antal törekvései szerint hozták létre a szlovák provinciát. Igaz ez a döntés is inkább a katolikus szlovákok, semmint a magyarok érdekeit tartotta szem előtt.

„Buttkay Antal azt beszéli, hogy a rendi provinciák a politikai határokhoz alkalmazkodó beosztását a definitóriumban már elvégezték. A cseh követ untalan járt nála, s nevezetesen azt is szorgalmazta, hogy a felső-magyarországi franciskánus provinciát cseh–szlovák provinciának nevezzék el. A cseh követ azonban nem vihette keresztül szándékát, mert a provincia, Buttkaynak szorgalmazására „Szlovenszkoï provincia” nevet kapott.”²⁵

4. Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a történelem, és azon belül a jogtörténet sem egyszerűen a jogalkotás, jogalkalmazás olyan kiszámítható folyamata, mint amelyet a jogpozitivizmus megálmodott. Ehelyett kapcsolati hálózatok bonyolult rendszerét találjuk, amelyekben a vallás, a nemzeti hagyományok, erkölcsök, és a jog együtt hoznak létre olyan állapotot, amelyik meghatározza a jövő irányait. Pontosán emiatt szükséges felhívni arra is a figyelmet, hogy az imént említett normarendek egyike sem hagyható figyelmen kívül. Ugyanígy lehetetlen a jelent megérteni, vagy a jövőt tervezni a múlt és a múltbeli kapcsolati hálók ismerete nélkül. Hiszen ahogy Martin Buber mondja: „Minden valóságos élet: találkozás”!

---

25 Uo. 798.